

УДК 55(092):061.75

## ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПЕТРА БІЛОНІЖКИ (до 80-річчя від дня народження)



Петро Білоніжка – відомий учений у галузях мінералогії і геохімії, історії науки, кандидат геолого-мінералогічних наук, дійсний член Наукового товариства ім. Т. Шевченка, почесний член Українського мінералогічного товариства, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка.

Народився П. Білоніжка 28 травня 1935 р. в мальовничому с. Вишнівчику Перемишлянського р-ну на Львівщині в селянській сім'ї. У 1948 р. він разом з батьками переїхав у Львів, де навчався в середній школі № 8. Закінчив школу 1953 р. і вступив на геологічний факультет Львівського державного університету, який закінчив у 1958 р. за спеціальністю “пошуки і розвідка родовищ корисних копалин”.

Після закінчення університету працював техніком, лаборантом у відділі геофізики в Інституті геології корисних копалин АН УРСР (тепер Інститут геології і геохімії горючих копалин НАН України). З березня 1959 р. працює у Львівському університеті спочатку на посаді інженера-геолога НДС (1959–1960), молодшого наукового співробітника в Проблемній геохімічній лабораторії (1960–1977), а з квітня 1977 р. – доцент кафедри мінералогії.

У 1964–1968 рр. навчався в заочній аспірантурі на кафедрі мінералогії під керівництвом професора Євгена Лазаренка; 1972 р. захистив дисертацію “Геохимия бора, брома и йода в калийных отложениях Прикарпатья” і одержав науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук за спеціальністю “геохімія”. Вчене звання доцента кафедри мінералогії йому присвоєно 1980 р.

У різні роки П. Білоніжка читав лекції, проводив практичні й лабораторні заняття з профільних курсів, зокрема, з геохімії, геохімії окремих елементів, геохімії літогенезу, геохімії доквілля, геохімії ізотопів, мінералогії осадових порід, спецметодів у геохімії та з курсу українська мова професійного спрямування. Серед них особливе місце посідають геохімія ізотопів і геохімія літогенезу та їхнє методичне забезпечення.

З названих курсів розробив програми, опублікував методичні рекомендації, а з курсу геохімії видав навчальний посібник “Геохимия элементов главных подгрупп I–III группы Периодической системы Д. И. Менделеева” (соавт. О. Матковский).

Наукова діяльність П. Білоніжки багатогранна й охоплює різні питання геохімії, мінералогії, історії науки, краєзнавства та історії визвольних змагань у Галичині. У його творчому доробку понад 330 праць, написаних особисто й зі співавторами, у тому числі монографії: “Минералы Украинских Карпат. Оксиды, гидроксиды, хлориды, йодиды, фториды” (соавт. В. В. Грицик, О. М. Ивантишина и др. Киев, 1995. 137 с.); “Минерали Украинских Карпат. Бораты, арсенаты, фосфаты, молибдаты, сульфаты, карбонаты, органичні мінерали і мінералоїди” (співавт. О. І. Матковський, Г. Ю. Бойко та ін. Львів,

2003. 344 с.); “Мінерали Українських Карпат. Силікати” (співавт. О. Матковський, В. Квасниця та ін. Львів, 2011. 520 с.); “Мінерали Українських Карпат. Процеси мінералоутворення” (співавт. О. Матковський, Д. Возняк та ін. Львів, 2014. 584 с.); “Євген Лазаренко – вчений, педагог, громадський діяч” (Львів, 2002. 38 с.); “Академік Євген Лазаренко. Нарис про життєвий і творчий шлях, спогади, фотоальбом” (співавт. і упоряд. О. Матковський, В. Павлишин. Львів, 2005. 304 с.); “Євген Лазаренко – видатна постать XX століття” (співавт. і упоряд. О. Матковський, В. Павлишин. Львів, 2012. 242 с.); довідково-інформаційні видання: “Кафедра мінералогії Львівського національного університету імені Івана Франка (1864–2004)” (співавт. О. Матковський, Л. Скакун, Є. Сливко. Львів, 2004. 136 с.); “Геологічний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1945–2005)” (співавт. О. Матковський, М. Павлунь, Є. Сливко. Львів, 2008. 375 с.) і його друге, доповнене й перероблене видання (1945–2010. Львів, 2010. 518 с.); науково-бібліографічне видання: “Орест Матковський: учений, педагог, організатор науки та освіти (до 80-річчя від дня народження)” (співавт. і упоряд. Є. Сливко, Б. Манчур, Л. Ланчак, Л. Яриш. Львів, 2009. 152 с.) та його друге доповнене видання (Львів, 2014. 204 с.).

Головну увагу П. Білоніжка приділив вивченню мінералогії і геохімії родовищ калійних солей Передкарпаття та тонкодисперсних шаруватих силікатів, результати яких висвітлено у чотирьох монографіях “Мінерали Українських Карпат”.

Низка його статей присвячена питанням української мінералогічної і геохімічної термінології: “З історії української мінералогічної і кристалографічної термінології (до 150-річчя від дня народження Івана Верхратського) (співавт. О. Матковський. Праці наукового товариства ім. Т.Шевченка. 1997. Т. 1), “Деякі аспекти геохімічної термінології” (Мінерал. зб. 2007. № 57. Вип. 1) та “Деякі аспекти термінології і кристалохімії тонкодисперсних шаруватих силікатів” (Зап. Укр. мінерал. т-ва. 2011. Т. 8).

Багато уваги П. Білоніжка приділив історії науки. Він у співавторстві з О. Матковським опублікував нариси про видатних учених світового рівня – академіків В. Вернадського, Є. Лазаренка і В. Соболева: “Вклад В. И. Вернадского в развитие минералогии и геохимии (к 125-летию со дня рождения)” (Мінерал. сб. 1988. № 42. Вип. 2); “В. И. Вернадський – основоположник учення про ноосферу (до 130-річчя від дня народження)” (Там само. 1994. № 47. Вип. 1); “В. И. Вернадський – основоположник біогеохімії” (Творча спадщина В. И. Вернадського і сучасність. Донецьк, 2003); “Володимир Вернадський – засновник Української академії наук” (Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2013. Вип. 27); “Євген Лазаренко – Великий Ректор Львівського університету, меценат української культури (до 100-річчя від народження)” (Вісник НТШ. 2013. Ч. 49); “Володимир Соболев про ізоморфізм особливого роду і стан його вивчення” (Мінерал. зб. 2008. № 58. Вип. 1–2); “Павло Тутковський – видатний український вчений, організатор науки, педагог (до 150-річчя від народження)” (Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2008. Вип. 22) та ін.

П. Білоніжка – один з авторів нарисів про життя і творчість відомих геологів Львівського університету: М. Сливка (1999), Г. Піотровського (1999), Л. Колтуна (2000), Д. Бобровника (2000, 2002), А. Ясинської (2002), Д. Резвого (2002), В. Шеремети (2003), Ю. Мельника (2007, 2014), Е. Янчука (2007), О. Винар (2008), У. Феношиної (2009), Р. Смішка (2009), М. Габінета (2010), Л. Генералової (2013), О. Матковського (1999, 2004, 2009, 2014), та інших установ – Г. Бойка (2003), В. Мельникова (2010), І. Наумка (2011), П. Вовка (2012), М. Соболева (2015).

Відомі його статті з історії геологічних (співавт. М. Павлунь) і геохімічних досліджень у Львівському університеті (Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2007. Вип. 21; 2013. Вип. 27; Мінерал. зб. 2011. № 61. Вип. 1–2). П. Білоніжка є автором і упорядником близько 80 статей з історії геології, персоналій та науково-педагогічної діяльності геологічного факультету, що ввійшли в “Енциклопедію Львівського університету”, видану в 2 томах: том 1. А–К, 2011, 716 с.; том 2. Л–Я, 2014, 764 с.

Петро Михайлович є дослідником не тільки геологічної науки. Відомі його праці “З історії Франкової габрілітації” (Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Матеріали міжнар. наук. конф. Львів : Світ, 1998), “Володимир Вернадський про український рух у Російській імперії” (Вісник НТШ. 2005. Ч. 33), “Тарас Шевченко в Аральській і Каратауській експедиціях” (Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2014. Вип. 28).

П. Білоніжка, як і багато інших вчених і активістів громадських організацій (“Просвіта”, “Меморіал” та ін.), не залишився осторонь від подій, пов’язаних з історією визвольних змагань у Галичині. У статтях “Квітка України” (до 100-річчя від народження національної героїні Олени Степанів)” (Поклик сумління. 1992, № 46); “Ананій Степанів – відважний сотник УГА” (Шлях перемоги. 1995. Ч. 42); “Не забудьмо їх пом’янути” (Гомін волі. 18 липня 1996); “Бій УСС у Лисовичах” (Гомін волі. 2 липня 1996); “Відомості про загибель воїнів УГА з Перемишлянщини” (Галицький шлях. 2 листопада 1996); “Стрільцькі могили у Вишнівчику” (Історичні пам’ятники Галичини. Матеріали наук. краєзнав. конф. Львів, 2001) і “Дорога Андрія Марченка на Голгофу” (Галицький шлях. 29 травня 1998) та інших він описав трагічні події з історії героїчної боротьби Українських Січових Стрільців, Української Галицької Армії та Української народної самооборони за волю і незалежність України. Вони нагадуватимуть нинішнім і прийдешнім поколінням, що шлях до незалежності України був тернистим і окропленим кров’ю.

У статті “Українське студентство за рідну мову в університеті на зламі століть” (співавт. В. Качмар) учений висвітлює боротьбу українських студентів у 1880–1910 рр. за відкриття у Львівському університеті більше українських кафедр і перетворення його в український університет. Чимало зусиль у цьому напрямі зробив ректор університету 1951–1963 рр. Євген Лазаренко. Проте ця мрія багатьох поколінь українського народу могла здійснитися лише після здобуття Україною незалежності в 1991 р.

Його перу належить чимало рецензій на кандидатські дисертації (як офіційного опонента): В. М. Ковалевича (1996), А. М. Денисевич (1981), В. С. Шайдецької (1984), С. Є. Шнюкова (1988), С. П. Гринів (1989), А. В. Побережського (1992), М. І. Спринського (1999), А. Р. Галамая (2001), М. Б. Кошіль (2002), Д. В. Сидор (2002), С. Ф. Литвинюка (2011); автореферати дисертацій, наукові статті, монографії, підручники, навчальні посібники і геологічний словник: “Нові навчальні посібники з мінералогії” (співавт. О. Матковський. Мінерал. зб. 2000. № 50. Вип. 1), “Перший навчальний посібник з прикладної мінералогії” (співавт. І. Попівняк. Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2003. Вип. 17), “Перші підручники з мінералогії, видані українською мовою у другій половині XIX ст.” (співавт. О. Матковський, В. Павлишин. Мінерал. зб. 2004. № 54. Вип. 1); “Новий російсько-український геологічний словник” (співавт. М. Павлунь. Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2013. Вип. 27) та ін.

Він один з організаторів багатьох наукових конференцій та урочистих академій, присвячених пам’яті Івана Франка, Адама Коцка, Євгена Лазаренка, Мартина Сливка та ін.

П. Білоніжка висвітлював у періодичній літературі (у розділі “хроніка”) важливі події, пов’язані з виходом у світ навчальних посібників, монографій, довідково-

інформаційних та інших видань, проведення їхніх презентацій і наукових конференцій та зустрічі з випускниками.



П. Білоніжка серед однокурсників на зустрічі з нагоди 50-річчя закінчення геологічного факультету Львівського університету (2008).

Понад 25 років Петро Михайлович брав участь у проведенні Кримської геологічної практики, яка відбувалася в межиріччі Бодраку і Качі у Бахчисарайському р-ні. Він керував навчальними групами (бригадами) студентів та був заступником начальника практики. Ця практика мала дуже важливе значення для фахової підготовки висококваліфікованих геологів, про що ним описано в статті “Друга навчальна геологічна практика в Криму – важливий етап у підготовці геологічних кадрів (до 60-річчя кримської практики)” (співавт. А. Сіворонов, М. Павлунь, Л. Генералова. Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2014. Вип. 28).

Для з’ясування актуальних питань геологічної будови, мінерального складу й умов утворення осадових комплексів гірських порід полігону практики П. Білоніжка на підставі геологічних спостережень і лабораторних досліджень порід та мінералів опублікував низку статей, зокрема “Сліди вулканізму в палеогенових відкладах Гірського Криму” (Вісник Львів. ун-ту. Сер. геол. 2002. Вип. 16); “Особливості мінерального складу і умов формування глин нижньокрейдових відкладів межиріччя Бодраку і Качі (Крим)” (співавт. О. Шваєвський. Там само. 2008. Вип. 22); “Деякі аспекти геологічної будови і мінерального складу флішової формації в басейні р. Бодрак (Крим)” (співавт. Л. Генералова, О. Шваєвський. Там само. 2010. Вип. 24); “Фосфорити з палеогенових відкладів Криму” (співавт. Ю. Дацюк. Там само. 2011. Вип. 25); “Дикіт і накрит із флішової формації Криму” (співавт. О. Азарська, Л. Скакун. Мінерал. зб. 2010. № 60. Вип. 2); “Мінеральний склад і мікроструктура кременів із верхньокрейдових і палеогенових відкладів басейну р. Бодрак (Крим)” (співавт. Ю. Дацюк. Там само. 2014. № 64. Вип. 1) та ін.



П. Білоніжка зі студентами в маршруті. Крим. 2013.

У Криму геологічну практику студентів проводили впродовж 1954–2013 рр. На жаль, через анексію Автономної Республіки Крим Російською Федерацією з 2014 р. проведення там практики стало неможливим. Поки що її проводять у Карпатах.

П. Білоніжка брав участь у численних міжнародних, всесоюзних, республіканських, всеукраїнських і університетських наукових конференціях, нарадах, семінарах, з'їздах, симпозіумах, сесіях, урочистих академіях, а також у наукових сесіях і засіданнях геологічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка, на яких виступав з доповідями з актуальних питань мінералогії, геохімії, історії науки і красзнавства. Вони опубліковані у відповідних матеріалах і у періодичних виданнях.

Вагомою є його громадська діяльність. Упродовж двадцяти років (1976–1996) він був ученим секретарем Львівського геологічного товариства, у різні роки – членом експертної і методичної комісій, наставником академічних груп студентів, заступником декана, в. о. завідувача кафедри мінералогії, головою осередку “Просвіта”, членом вченої ради геологічного факультету, членом Видавничої ради та редколегії “Енциклопедії Львівського університету”, заступником голови, в. о. голови Геологічної комісії та членом Президії Наукового товариства ім. Т. Шевченка.

Нині він відповідальний секретар “Вісника Львівського університету. Серія геологічна”, член редколегії “Мінералогічного збірника” й Наукових праць НТШ “Геологічний збірник”. У 2002 р. П. Білоніжку обрано дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка, а в 2006 – почесним членом Українського мінералогічного товариства.

За плідну педагогічну працю, наукові здобутки, громадську діяльність і активну громадянську позицію Петро Білоніжка одержав грамоту (1985) і подяки (1995–2015) Львівського університету, подяку Львівської обласної адміністрації (2013), Львівської обласної організації профспілки працівників освіти і науки України (2015), грамоту Львівської обласної ради (2014), нагороджений срібним значком Українського мінералогічного товариства (2006), медалями: Ветеран праці (1987), “20 років відродження

Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Україні” (2009), “800 років заснування Великої Монголії” (2011), “140 років Наукового товариства ім. Т. Шевченка”(2013) та медаллю Є. К. Лазаренка.



П. Білоніжка серед учасників VIII з'їзду Українського мінералогічного товариства. Київ, ІГМР НАН України, 2011.



Учасники VII наукових читань імені академіка Євгена Лазаренка під час геологічної екскурсії. Закарпаття, 2012.



П. Білоніжка зі студентами під час геологічної практики.  
Карпати, смт Верхнє Синьовидне. 2014.



Викладачі геологічного факультету на базі геологічної практики.  
Карпати, смт Верхнє Синьовидне. 2015.

Сердечно вітаємо Петра Михайловича Білоніжку з нагоди 80-річного ювілею і бажаємо йому доброго здоров'я, успіхів у житті, творчої наснаги та нових здобутків на ниві освіти і науки.

*М. Павлунь, Л. Генералова*